

IV. RÉSZ

A GAZDASÁGI HÁBORÚ

Írta: Dr. IHRIG KÁROLY

A GAZDASÁGI HÁBORÚ.

A lezajlott világtaktilizma ennek a kifejezésnek is új értelmet adott. A béke idején azt értették alatta, hogy vérontó hadakozás nélkül is rákényszerítheti akaratát egyik nemzet a másikra a nemzetközi gazdasági összeköttetésekben alkalmazott rendszabályokkal. Kikötők elzárása, bizonyos anyagok szállításának megvonása, bevásárlások teljes beszüntetése egyik állam részéről a másiknak létfeltételeit érinthette úgy, hogy emez kénytelen volt meghajolni. Ám néha sikerült a gazdasági téren megtámadott államnak hasonló rendszabállyal válaszolni, vagyis megtorlással (retorzióval) élni és az eredmény néha az volt, hogy a támadó félnek kellett visszavonulót fújni.

Az effajta békés hadviselésre a lehetőséget a mai gazdasági szervezet nyújtja. *Világgazdaságban élünk, ami azt jelenti, hogy a föld összes államai és összes lakói egységes termelési és fogyasztási szervezetet alkotnak s e szervezet tagjainak némelyike oly fontos élet-erek útján közlekedik a másikkal, hogy azoknak elvágása végzetes lehet.* Vannak szerencsés államok, melyeket a gondviselés mindennel ellátott, ami polgárai összes szükségleteinek fedezésére kell. Ilyenek az Egyesült-Államok, ilyen Oroszország és ilyen volt Magyarország is. Ám az ilyen állam is rákényszerül a többire, mert vagy tőkét vagy munkaerőt onnan kell kölcsön kapnia, vagy pedig termelésének feleslegét ott kell elhelyeznie. Ez a szerves összefüggés a föld egész területének gazdálkodásában teszi lehetővé, hogy a mai ember oly változatosan, bőven elégítheti ki szükségleteit. Feltétel azonban, hogy ez az egész világra kiterjedő gazdasági rendszer akadálytalanul működhessék. E gépezetben az átvívó szíjak és fogaskerekek szerepét azok az intézmények töltik be, melyek a politikai határok által elválasztott országok gazdasági rendszerei közt az összeköttetést fenntartják és a tájékozódást, a szállítást, a kifizetést, a behajtást nemzetközi viszonylatban lehetővé teszik. Amint a hajók, a vasutak nem járhatnak szabadon, a postai és újságok által történő hírszolgálat akadályokba ütközik, a határokon ki- és beviteli engedélyeket követelnek, a különféle pénzek egymáshoz való aránya folytonosan ingadozik, a külföldiek és vagyonuk nem élvezik a jogbiztonságot, a világgazdaság meginog és egyszerre ez is, az is hiányozni kezd az ember asztaláról, ennek is, annak is nehezebb a keresete, a vagyonosodás, a fogyasztás csappan s mindennek következményeit az állam is megérzi.

Ez a helyzet tette tehát lehetővé, hogy az egyik államnak a másikkal szemben alkalmazott, a gazdasági összeköttetést megszorító vagy megszüntető rendszabályai elhatározások kikényszerítésére alkalmasak voltak. Ez a világgazdasági egység adta a

világbéke apostolainak is azt a gondolatot, hogy vérontó fegyverekre nincs szükség a nemzetek közti vitáknak erőpróba útján való elintézésére vagy nemzetközi elhatározásoknak ellenszegülőkkel szemben való érvényesítésében sem, mert a gazdasági kiközösítés is legyűrhet egy nemzetet.

A világbékére vonatkozó legélénkebb tervezetek közben készült elő a világháború, mely aztán új és borzalmas alkalmat nyújtott a gazdasági háború megismerésére. De ez másfajta gazdasági hadviselés volt. A korábbiaknak célja a fegyveres elintézés elkerülése volt. Iparkodtak azokat korrektül, a nemzetközi jog szabályainak betartásával végigvívni és gondosan ügyeltek, hogy a kívülálló nemzetek érdekeit ne sértsék. Ellenben a világháborúban alkalmazott gazdasági harceszközök a fegyverek erejének fokozására irányultak, Nemcsak a hadviseléshez szükséges anyagok elvonására, nemcsak a hadseregek ellátásának megakadályozására törekedtek, hanem a támadás a polgári lakosság ellen is irányult. A számítás az volt, hogy ha az ellenséges állam lakosságának is nehézségei vannak az ellátásban, ha az ország gazdasági élete is megbénul, nemcsak a csatavonal, de az egész lakosság ellenállóképessége csökkenni fog és megéri az a hangulat, mely minden küzdelemben a legveszedelmesebb: az elfáradás, az elfásulás, az önbizalom hiánya. Egészen bizonyos, hogy az entente győzelmének egyik hatásos előmozdítója: a sikeres propoganda eredményei számára a talajt a gazdasági háború által előidézett nélkülözések készítették elő. Mivel pedig a gazdasági támadás elhárítására a védekezők a készletekkel való takarékoskodással válaszoltak, a világháború történetének tanulmányozása a gazdasági viszonyok és a közgazdasági élet törvényeinek ismeretén alapuló bámulatatos küzdelem képét mutatja, mely az ötleteknek, a terveknek, a szervezőképességnek és hatásoknak magas fokával éppúgy felülmúl minden előző háborút, mint mindaz, amivel a technika és taktika terén lepett weg bennünket e véres korszak.

Még soha sem látott a világ akkora hadseregeket, minők különösen 1917-ben., mikor még az orosz kolosszus nem esett szét, fegyverben álltak és még soha sem vonult annyira az egész nemzet hadba, mint akkor. Önként következik, hogy sokkal nagyobb feladatot jelentett a közgazdasági élet részére a világháború milliós hadseregeinek felszerelése és ellátása is. Az utóbbinak rendszere is mássá vált a hadviselés következtében. Azelőtt a seregek ide-oda mozogtak, időnkint oly területre jutottak, amely részben vagy egészben kihasználatlan beszerzési forrásokat nyújthatott az élelmezésre, ruházkodásra stb-re. A világháború hosszabb ideig egy szintéren tartotta a hadseregeket. Ez a szintér széles, olyan övezet volt, melynek hossza Európa egyik szélétől a másikig terjedt. Benne a hadviselés mai módja szinte teljesen elpusztított mindent, amire a termelésnek szüksége van: termőföldet, gyárat, állatot, s lehetlenné tette, hogy a polgári lakosság benne csak félig-meddig is normális módon folytassa gazdasági tevékenységét. Egy-egy áttöréses csata után igen nagy előhaladást kellett tenni, hogy a hadsereg készletekre bukkanjon. Számottevő mértékben csak az ukrán és román meghódított területek tudtak hozzájárulni a megszálló seregek eltartásához. Ezzel szemben sokszor fordult elő, hogy éppen a megszállóknak kellett ellátniok a lakosságot.

így a mozgósított óriási embertömegek ellátása túlnyomólag az ország közgazdaságának részét alkotó szervezetre hárult, amelynek beszerzési forrásul csak a nemzet saját termelése állott rendelkezésre. Utóbbinak pedig a mozgósított lakosság ellátása nagyobb megterhelést jelentett nálunk, mint a lakosság ugyanazon részének rendes békebeli szükségletkielégítése. A legénységi állományban levők rendes életmódjukat meghaladó ellátásban részesültek mind az élelmezés, mind a ruházkodás terén, – persze csak addig, amíg lehetett, – és ez a többlet annál súlyosabban nehezedett az ország közgazdaságára, minél inkább csökkent ennek teljesítőképessége a háború következtében. De még nagyobb megterhelés volt az, amit a háború hadiszerekekben kívánt az országtól. A technika különböző harci eszközeinek nagy száma, az állásháború által megkívánt száz és száz kilométer hosszú erődítmények, – mert hisz a lövészárokvonal nem volt más, – a lövéfegyverek és a tüzérség nagy jelentősége, a repülőgépek, később – az ententenál – a tankok fokozódó szerepe, – hogy csak a legfontosabbakra mutassunk rá, – egyszeremind nagy keresletet és elhasználódást jelentett az anyagok és gyártmányok beláthatatlan sokféleségében. A háború által előidézett gazdasági feladatok nagyságáról fogalmat adhat a háborús költségek nagysága. Ezeket a következőképp becsülik:

Anglia	300	milliárd	ar. kor.
Franciaország	240	“	“ “
Egyesült-Államok	200	“	“ “
Oroszország	124	“	“ “
Olaszország	100	“	“ “
Belgium	40	“	“ “
Németország	324	“	“ “
Ausztria-Magyarország	167	“	“ “
Törökország	} 50	“	“ “
Bulgária			

El sem lehet képzelni azt az óriási mennyiségű anyagot és cikket, mely az említett összegek csak egy részének is ellenértéke, de fogalmat alkothatunk arról, micsoda feladat volt annak előteremtéséről és szétosztásáról gondoskodni.

A megoldás csak úgy történhetett, hogy az egész közgazdasági élet a hadviselés szolgálatába állt és irányításában is, – amennyiben a mai gazdasági rendszer ilyet egyáltalában eltűr, – a döntő szó a katonai tényezőket illette meg. A termelés minden országban a hadszükséglet cikkeinek előállítására rendezkedett be (Németországban még zongoragyár is áttért a lövészergyártásra), a közlekedési eszközök kihasználásában az első hely a katonai szállítmányokat illette meg. A háborús szükségletekhez való alkalmazkodás túlterjedt a közvetlenül érdekelt államok területén. Kanada, Ausztrália és az Egyesült-Államok mezőgazdasága az európai hadseregek szükségleteinek kielégítésére rendezkedett be. Argentína gabonatermelése fokozatosan háttérbe szorult a húsállattenyésztés mellett, Új-Zelandban a gyapjújuhot leölik a húsáért, mindez az entente óriási konzervszükséglete nyomán jelentkező konjunktúra hatása alatt. Ily példát sokat találunk,

melyek mind azt mutatják, hogy a hadviselés mennyire a maga szükségleteihez formálta át a gazdasági életet.

A helyzet a központi hatalmakra nézve aránytalanul nehezebb volt, mert saját területükön nem, vagy nem elegendő mértékben rendelkeztek az összes szükséges nyersanyagokkal, különösen hiányoztak a tengerentúli vidékek termékei (rugógyanta, gyapot, juta, kőolaj, sok gyógyszer, stb.). Ezeket az anyagokat semleges országokból be lehetett volna szerezni, de a tengeri közlekedés teljesen az entente-ot uralta és így mi sem volt egyszerűbb, mint a szállítmányokat elkobozni. Az ő részéről nehéz csak Oroszország ellátása volt, mely a Dardanellák elzárása és a keletitengeri német blokád következtében csak a Csendes-Oceán felől Szibérián keresztül volt megközelíthető; egyébként az ententera nézve csak pénz kérdése volt, hogy hadseregét mindennel el tudja látni. Az élelmiszerellátás az entente-nál különösen Nagy-Britanniának adott gondot, mely például kenyérszükségletének békében is csak $\frac{1}{5}$ - $\frac{1}{6}$ -at termeli saját maga. A hadviselők élelmiszer-keresletének nagy fokozódása, a tengerentúli államok mezőgazdaságának rohamos fejlesztését vontta maga után, mint ez a következő számokból kitűnik: Szaszakcevan (Kanada) rozsterülete 1917-ben az 1914. évinek 60 %-ával, zabterülete 32, búzaterülete 43 %-ával nőtt meg. Az Egyesült-Államok búzaterülete 1914-ben 65 %-kal nagyobb, mint 1909-ben. Kanada élelmiszer-kivitelének értéke terményekben, állatokban és halban 1914/15-ben 187 millió dollár, 1917/18-ban 711 millió. Argentína 1914-iki kivitele 25-4 millió dollárról 37-8 millióra emelkedett fel 1920-ban; Ausztráliáé ugyanígy 13 millióról 24-4 millióra. A kanadai állatállomány a jó konjunktúra hatása alatt 470 %-kal nőtt meg 1913 és 1918 közt. Argentínában különösen a tejgazdaság indult szédítő fejlődésnek. Az alábbi táblázat szemlélteti a háborút viselő főbb államok külkereskedelmének alakulását:

		1913	1914	1915	1916	1917	1918
		a saját pénzegység milliőiban					
Nagy-Britannia..	{ behozatal	659	601	752	851	994	1,285
	{ kivitel	525	430	384	506	527	501
Franciaország ...	{ behozatal	8,425	6,402	11,036	20,640	27,754	22,301
	{ kivitel	6,880	4,869	3,937	6,215	6,013	4,723
Egyesült-Államok	{ behozatal	1,756	1,746	1,717	2,231	2,888	2,929
	{ kivitel	2,448	2,071	2,493	5,422	6,169	6,047

Szembetűnő a két entente állam behozatalának és az Egyesült-Államok kivitelének rohamos növekedése. Ebben azonban az ipari cikkek és bányatermékek kivitele, illetőleg behozatala is nagy szerepet játszik. így az Egyesült-Államok vasérctermelése 1913-ban 60 millió t, 1918-ban 75 millió t, széntermelése 1913-ban 517 millió t, 1918-ban 615 millió t; Brazília mangantermelése 1913-ban 183,000 t, 1918-ban 503,000 t; Csile vörösréztermelése ugyanezen idő alatt megkétszereződik; a brazíliai gyapottermelés 1921-ben 161 %-kal több, mint 1913-ban.

A fokozódó áru-kivitel az entente vette fel majdnem 100 %-ig. Természetes, hogy a német bűvárhajók elsősorban olyan hajókra pályáztak, melyeken dugárút sejtettek.

Ezért használtak fel személyszállító hajókat hadianyag szállításra, ami a *Lusitania* megtorpedózásához vezetett.

Egy másik eszköz volt a készletek összevásárlása abból a célból, hogy az ellenség ne juthasson hozzájuk. Ezt a németek is megkísérelték az Egyesült-Államokban, amíg ott diplomáciai képviselőjük volt; persze ebből az eljárásból az illető kereskedőknek vagy gyárosoknak több hasznuk volt, mint az érdekelt államnak. Ugyancsak a német diplomáciai képviselő próbálta az entente hadianyagbeszerzését az Egyesült-Államokban oly módon megnehezíteni, hogy a központi hatalmak államaiból kivándorolt és nemzeti-ségüket még el nem vesztett munkásokat sztrájkra biztatták a hadianyagot szállító üzemekben. Az entente-nak a központi hatalmak részére való szállítás megakadályozásáról csak a néhány európai semleges államban kellett gondoskodnia, ami aránytalanul könnyebb feladat volt és megoldása teljesen sikerült is. Ezekkel az államokkal szemben a bojkott és erősebb fenyegetések hatásos eszközöknek bizonyultak.

Így folyt a gazdasági háború a hadseregellátás körül.

A szükséges *pénzösszegek előteremtése* természetesen a legnagyobb feladatok egyike volt. Régebben az államok hadikincset gyűjtöttek háború esetére. Ezt az újabb időkben már nem igen tették, de Németországnak 1914-ben félretett igen tekintélyes összegű pénze (240 millió márka, melyet a Julius-Turmban őriztek) volt erre a célra. Egyébként azonban vagy *adóemeléssel* vagy *kölcsönök felvételével* kellett a fedezetről gondoskodni.

Anglia a költségek fedezésére az adóemelést is igénybe vette; a jövedelmi adó kulcsa 1918-ig 300, illetőleg (a progresszió szerint) 400 %-ra emelkedett. Mindamellet ő is kénytelen volt a bank jegyhitelhez folyamodni, ami a fedezetlen jegy kibocsátást tiltó bankakta felfüggesztésével történt. Ausztria-Magyarország és Németország inkább kölcsönökkel teremtették elő a fedezeteket. Magyarország közgazdasága ezen a címen 17,995 millió koronát bocsátott az állam rendelkezésére. Mindkét állam a saját erejére volt utalva a háború finanszírozása tekintetében, eltekintve attól a 3-4 milliárd márkától, melyet Németországban vett kölcsön, valamint a még kisebb hollandiai, dániai és svédországi kölcsönöktől. Sokkal nagyobb mértékben tudta a külföldi tőkét az entente igénybe venni. Különösen az Egyesült-Államok váltak ily módon érdekeltté és a háborúba való belépésük egyik célja épp az adós államok esetleges fizetéseképtelenségének elhárítása volt.

Az entente külföldi adósságairól képet adhat a következő táblázat:

	Tartozott	
	Egyesült- Államoknak	Nagy- Britanniának
	milliárd arany koronában	
Nagy-Britannia	20·8	—
Franciaország	16·8	12·3
Olaszország	8·3	10·4
Belgium	1·9	2·3
Oroszország	0·9	—
Jugoszlávia	0·2	0·5
Románia	0·18	—

Sem az adók, sem a belső és külső kölcsönök nem voltak elegendők a pénzszükséglet fedezésére és minden hadviselő állam igénybe vette a jegybankot is. A forgalomban levő bankjegyek mennyiségét a következő adatokból láthatjuk:

	1913	1914	1915	1916	1917	1918
	saját pénzegység szerint milliókban					
Németország	2,902	5,862	8,360	11,438	18,246	33,073
Olaszország	2,782	3,593	5,050	6,329	10,265	14,087
Franciaország	5,714	10,043	13,216	16,580	22,336	30,250
Anglia	34'6	79'6	144'9	196'8	266	399
Egyesült-Államok ..	2,575	2,680	3,061	3,032	3,392	4,368

A legnagyobb infláció tehát Németországban és a Brit Egyesült Királyságban volt. Ausztria-Magyarország jegybankadósságáról tájékoztathat, ha tudjuk, hogy: 1914 július 31-én érckészlete volt: 1,419.962,000 kor., bankjegyforgalma 3,061.925,000 kor. 1918 október 31-én érckészlete volt: 342,000 kor., bankjegyforgalma 31*4 milliárd kor.

A világháború volt az első, amelyben a szembenálló hatalmak nem elégedtek meg katonai eszközökkel. Régebben csak a katonák támadtak egymásra, csak a várak, vasutak pusztultak el, sanyargatásnak pedig csak az a lakosság nézett elébe, ahol az ellenség tanyáztott. A háború tehát bizonyos fokig egy helyre szorult. Amint a hadseregek létszáma és anyagbeli követelménye mind nagyobbá vált, mindinkább az egész lakosság és ország lelki és gazdasági ellenállóképességének függvényévé vált a hadjáratok sorsa. Mindinkább kitűnt, hogy az ellenség ellenállását a csatavonala mögött is meg lehet törni. A lehetőséget ehhez legnagyobb mértékben a közgazdasági törvényeknek és az egyes országok egymás közötti szoros gazdasági összefüggéseinek felismerése adta. Ez teszi természetessé, hogy éppen Anglia kezdte mindjárt háborúbalépése után a gazdasági hadjáratot, az az Anglia, mely akkor a világ gazdaság középpontja volt és melynek érdekszférája valóban az egész földre kiterjedt. Azzal azonban, hogy az ellenségeskedések ettől kezdve már nemcsak a hadseregek, hanem az országok közt folytak, az a következmény járt, hogy a polgári lakosság is a gazdasági tűzvonalba került és az öt év folyamán igen sok beteget és halottat hagyott ott, kik épp úgy a háború áldozatai, mint a véres veszteségek.

Anglia mindjárt a hadüzenet után megtiltott minden gazdasági érintkezést az ellenséges államok alattvalóival, mely tilalmat később (1915 június 25.) még olyanokra is kiterjesztette, kik Kína, Sziám, Perzsia vagy Marokkóban laktak. Kivételt csak azok az ellenséges állampolgárok alkottak, akik a háború kezdete után is brit területen maradtak és foglalkozásukat folytatták; ezeknek az «Alien Friend»-eknek a száma azonban folytonosan kisebb lett, mert újabb rendeletek mind több ellenséges alattvalót száműztek vagy utasítottak ki. A tilalmat kiterjesztették oly belföldi kereskedőkre is, akik az; ellenséggel kereskedelmi Összeköttetésben állnak vagy evvel gyanúsíthatók. Ily cégekről a kormány fekete-listákat állított össze. 1916-ban ily listákat már semleges államok cégeiről is készítettek, ami a nemzetközi jogelveknek igen merész megsértése volt; mert eddigelé semmiféle nemzetközi elv sem tűrte, hogy hadviselő állam megszabja, hogy semleges

államok polgárai kivel kereskedhetnek, kivel nem; most a németekkel való kereskedelmi összeköttetés pusztán gyanúja miatt például egy holland kereskedő összes angolai megrendeléseit elvesztette. A gyakorlatban még tovább ment az entente: fekete-listán levő semleges állambeli kereskedő semleges üzletfeleivel sem tarthatott fenn összeköttetést. Ez a nemzetközi jognak oly flagrális megsértése volt, mely más erőviszonyok közt hadüzenethez vezet.

Az ellenséges államok polgárait teljes jogképességüktől megfosztotta Anglia. Ezek részére fizetéseket teljesíteni tilos; ellenben tőlük elfogadni szabad. Az ellenséges hitelező jogait csak a háború után érvényesítheti, a nélkül, hogy a közbeeső időre kamatot követelhetne. Minden cég, mely az ellenséges állam polgáraival való bármily összeköttetés gyanújába esik, hatósági felügyelet alá kerül; az ellenséges államhoz tartozók vagyona kormány megbízott kezelésébe megy át; ha a tulajdonos nem tartózkodik Nagy-Britanniában, vagyonát részben vagy egészben fel lehet számolni abból a célból, hogy brit állampolgárokkal szemben fennálló tartozásait kiegyenlítsék. Még semleges államok alattvalói is csak úgy rendelkezhetnek angol bankköveteléseikkel, ha aggálytalan bizonyítékkal szolgáltak arra vonatkozólag, hogy az illető összeget nem az ellenséggel való összeköttetéseikben használják fel. Védjegyek, minták, szabadalmak, melyeket ellenséges alattvalók nyertek, jogvédelemben nem részesültek. Angol bíró nem ismerhetett el jogot, mely a háború alatt ellenséggel kötött szerződésből ered; a korábbi szerződések függőben maradnak. Ellenséges állambeli nem léphet fel felperesként angol bíróság előtt.

Hasonló messzemenő intézkedéseket léptetett életbe Franciaország, az angol dominiumok, később Olaszország és az angol diplomáciának a háború folyamán sikerült ugyanezt megtétetni oly más hadviselő államokkal is, melyek a háborúban egyébként csak elméletileg vettek részt, például Kinával, mely azonban később a béketárgyalásoknál követeléseit teljesítését nem tudta elérni és ezért a versaillesi békét sem írta alá.

Az angol kormány semmi fáradságtól és áldozattól sem riadt vissza, hogy a német kereskedelmet teljesen megbénítsa. Külön szervezetet létesített, melynek feladata volt kinyomozni, mely európaikívüli cégek voltak eddig német, osztrák vagy török cégek üzletfelei s ezeket szép szóval vagy erőszakkal rávenni iparkodott, hogy angol árút vásároljanak. Hogy pedig az angol exporteur elbírja az olcsóbb német árú versenyt, gyárosait külön állami alapból támogatta, hogy, ha kell, áraikat a termelési költség alá szállíthassák. Figyelme kiterjedt arra is, hogy semleges államok közvetítésével se juthasson angol árú ellenséges államba. Ellenőrizte, korlátozta a kivitelt, a kivitt árú további sorsát a semleges államban is figyelemmel kísérte, vagy a konzulátusok által, vagy úgy, hogy erre a célra külön szervezetet állított fel azokban az államokban, melyek fekvésöknél fogva fontosabbak voltak, így Svájcban a *Société Suisse de Surveillance-ot*, Hollandiában a *Nederlandsche Overzee-Trust-öt*. Természetes, hogy ezek a szervezetek nemcsak gazdasági, hanem egyéb téren is értékes kémszolgálatot végeztek az entente részére. A nyomás a semleges államokra mind nagyobb lett, különösen abban a mértékben, amint az entente lassankint az egész világot hadiállapotba kényszerítette

a központi hatalmak ellen. Az Egyesült Államok hadbalépése után a semlegesek gazdaságilag szinte teljesen ki voltak szolgáltatva a szövetségeseknek.

A központi hatalmak elszigetelését célozta a hírszolgálat szigorú ellenőrzése is. A német kábelvonalakat elvágták és Angliába vezették; a postacsomagokat még semleges hajón is lefoglalták, elkobozták, átkutatták, így sok értékes adat birtokába jutva.

Az entente 1916 június 14-én összeülő párizsi gazdasági konferenciája a gazdasági irtó háború rendszabályait egységesítette valamennyi szövetséges részére; ekkor fogadta el azokat Japán is. A konferencia egyöntetű alapelvekben állapodott meg a háborút követő rekonstrukciót és a későbbi normális időkben követendő gazdasági politikát illetően is.

Ennek a kérlelhetetlen szigorral és kétségtelenül nagy koncepcióval keresztülvitt gazdasági offenzívának következtében a központi hatalmak teljesen belső gazdasági erőforrásaikra szorultak. Németország élelmiszerek, a monarchia, Bulgária és Törökország fontos ipari cikkek tekintetében nagymértékben külföldi behozatalra szorult; a külföldi beszerzés lehetetlensége sok fontos cikkben hiányt idézett elő, annál is inkább, mert az óriási katonai erőfeszítések mind több és több munkáskezet vittek el a fegyveres szolgálatra és ennek következtében a belföldi termelés teljesítőképesége is fokozatosan csökkent. Rajtuk hasonló rendszabályok életbeléptetése, ami részükről is megtörtént, bár mindig csak utólag, megtorlaskép, nem segíthetett, mert nem voltak abban a helyzetben, hogy a tilalmaknak érvényt szerezzenek ott, ahol annak hatása lett volna, tudniillik az entente és a semlegesek forgalmában; a velük való kereskedelmi összeköttetést pedig az entente könnyen nélkülözhetette.

Oly eszközről kellett gondoskodni, mely gazdaságilag szíven találja Nagy-Britanniát, méltó válasz annak blokádjára s a szövetségesek egymásközti, valamint a semlegesekkel, való forgalmát éppúgy megbénítja, mint ahogy nekik sikerült ez a négyesszövetséggel szemben. Több körülmény irányította ezeknek a törekvéseknek élet elsősorban Anglia ellen. Elsősorban ugyanis ez volt a gazdasági háború kigondolója, vezetője és leghatalmasabb erőtenyezője. E mellett erre lehettek legveszedelmesebbek a sikeres gazdasági hadjárat következményei. Élelmiszerellátásának háromnegyedrésze tekintetében külföldi behozatalra szorult; az elzárás tehát jóval fokozottabb mértékben, mint a központi hatalmaknál, idézett volna elő zavarokat a lakosság élelmezésében és ásta volna alá az ellenállás és kitartás tömeglélektani tényezőit. Viszont a kivitel megakadályozása; az angol közgazdaság életelemét bénította volna meg, halálos csapást mért volna a nemzeti gazdaság jövedelmezőségére és betömte volna az állami jövedelmek forrását. Végül: Anglia háborús tengeri rendszabályai elsősorban voltak oly természetűek, hogy a központi hatalmak részéről a megtorlást kihívták és jogosulttá tették.

A nemzetközi tengeri hadijog szerint a hadviselő államok hadihajói a tengeri hadszíntéren talált semleges kereskedelmi hajókat feltartóztathatják, átvizsgálhatják és ha dugárút találnak rajtuk, azt elkobozhatják. A nyílt tenger azonban nem tekinthető hadszíntérnek. Dugárú pedig csak az, aminek a hadviselés céljaira való rendeltetése

bebizonyítható. Így fegyverek, lövészer stb.; amelyek közvetlenül (acél, réz, szövet, élelmiszer) és amelyek közvetve szolgálják a hadviselést, de utóbbiak csak akkor, ha megállapítható, hogy az ellenséges *hadsereg* részére szállítatnak. Ezeknek a jogszabályoknak figyelmen kívül hagyásával Nagy-Britannia 1914 november 2-i nyilatkozatában «*kivételes rendszabályokat léptetett életbe, melyek megfelelnek azoknak az új viszonyoknak, melyek közt a háború folyik*». Az egész Északi-tengert hadszíntérnek nyilvánította és minden semleges hajót arra kényszerítette, hogy egy angol kikötőbe fusson be. Ott azt átvizsgálták és rakományából *a dugárúra vonatkozó nemzetközi jogi szabályok nagyon kiterjesztő alkalmazásával* mindent, amit Németországba, vagy a monarchiába adtak fel, elkoboztak. Az elsősorban érdekelt skandináv államok, amelyek közül különösen Svédország érceire lett volna nagy szükségük a központi hatalmaknak, nem tiltakoztak, és így Németország kiéhezetéséhez ez az eljárás nagymértékben hozzájárult. Erre utóbbi állam 1915 február 4-én azzal a megtorlással válaszolt, hogy a Nagy-Britannia és Írország körül levő tengereket, beleértve a La Manche-csatornát is, hadszíntérnek jelentette ki, melyben minden ellenséges hajót megsemmisít.

A tengeri haderők viszonyának akkori állapota mellett Németország ennek a rendszabálynak végrehajtásában úgyszólván kizárólag bűvárhajóira számíthatott. Feltétlenül ura volt a Keleti-tengernek, melyet aknákkal a Sund-, Kis- és Nagy-Belt-szorosokban az angol hajók behatolása elől is elzártak. De az Északi-tengeren és az Atlanti-óceánon a német tengeri haderő a számbeli gyengeség miatt nagyobb akciókra és így effektív blokádra nem vállalkozhatott. Ugyanez állt a monarchia flottájára a Földközi-tenger vidékén a francia és olasz flottával szemben.

Ellenben feltétlen felsőbbségben voltak a központi hatalmak bűvárhajóikkal. Tengerészeti hadvezetőségük a bűvárhajók számát, (1916-ban 269-et építettek) felszerelését, a vezetők és a legénység kiképzését rövid idő alatt annyira fokozta, hogy az angolok hamarosan «az óceán pestise» néven emlegették azokat. Természetes, hogy a bűvárhajók harcmodorának még kereskedelmi hajókkal szemben is másnak kellett lennie, mint a páncélos hajókénak; egészben véve gyengébb alkotásuk, csekélyebb hatóerejű tüzérségi felszerelésük miatt könnyen veszedelmessé válhatott rájuk nézve egy nagyobb kereskedelmi hajó is, különösen, ha, amit az angol admirális 1913 óta megengedett, néhány ágyút szereltek fel rájuk, de e nélkül is esetleg egyszerűen nekirohanással.

Ennélfogva a német admirális közvettette, hogy a tengeri hadiszállítmányok ellen torpedózással fog eljárni, a nélkül, hogy a hajó előzetes átvizsgálását garantálni tudná. De a semleges lobogónak sem biztosíthat feltétlen tiszteletet, mert az angol hajók gyakran leplezték ilyenek jogtalan használatával ellenséges voltukat. Így az angol *Cunard-Line* tulajdonát képező *Lusitania* két teljes bűvárhajót rakott ki Liverpoolban, melyeket amerikai lobogó alatt szállított át. A német kormány az Egyesült Államokkal folytatott jegyzékváltás után washingtoni képviselője által óvta az amerikaiakat a *Lusitania* következő útjától, mert megállapították, hogy a rakomány jegyzékben lőszer is előfordul. Május 7-én az ír partoknál a *Lusitaniát* elérte sorsa: torpedó-

találat következtében felrobbant a rajta lévő lövészer is és a fedélzeten levő 2160 egyénből csak 764 menekült meg.

Érthető, hogy ez a nagy veszteség óriási felháborodást keltett. A németek ezután nem is jártak el ily könnyörtelenül nyilvánvalóan semleges hajók ellen. Annál inkább szigorították azonban a hadviselést az ellenséges tengeri kereskedelem ellen. 1916 február 23-án lépett életbe az u. n. *szigorított búvárhajóharc*, mely az eddigi havi 120,000 tonnát kitevő hajótérpusztítást rövidesen 3-400,000 tonnára emelte. Ezek a sikerek mindinkább azt a meggyőződést érlelték egyes vezető német körökben, hogy a búvárhajóharc kíméletlen fokozása feltétlenül térdre fogja kényszeríteni Angliát. Különösen *Tirpitz* admirális képviselte ezt az álláspontot, amelyet azonban *Bethmann-Hollweg* kancellár ellenkezése miatt csak 1917-ben fogadott el a császár. *Némi vonakodással a szövetséges hatalmak is hozzájárultak.* 1917 január 31-én Németország és a monarchia közös jegyzéke a Földközi-tengeren és Anglia körül bizonyos zónákat jelölt meg, *«melyeken belül minden forgalmat mindennemű eszközzel, minden előzetes figyelmeztetés nélkül megakadályoznak».*

Az elhatározás rendkívüli jelentőségű volt nemcsak a várható diplomáciai következmények miatt, – az Egyesült-Államok hadüzenete hamarosan be is következett, – hanem mert a német hadvezetőség ezzel ugyanarra a térre, tudniillik a gazdaságira próbálta áthelyezni a hadviselés súlypontját, ahol az ellenfeleknek a németek minden fényes katonai győzelme ellenére is sikerült feltartóztatathatatlantul érlelődő biztossággal mind több és több eredményt felmutatniuk. Azonban az eltelt idő túl sok alkalmat adott az entente-nak a védekezési módok kitanulmányozására; a nélkülözések mindinkább aláásták a központi hatalmak lakosságának lelki ellenállóképességét és áldozatkészségét; Anglia kiépülő honvédelmi rendszere és az amerikai csapatszállítmányok, kapcsolatban a mi emberanyag-tartalékaink kimerülésével, a szárazföldi katonai túlsúlyt is mindjobban az ellenség felé tolták. *Így az elhatározás elkésett!*

Eleinte a legkedvezőbb kilátások nyíltak. Az elpusztított havi tonnatartalom mennyisége a kétszeresre szökkent fel és mikor a korlátlan harcot kiterjesztették az északi Jeges-tengerre és az Atlanti-óceánra, két hónapon át elérte a havi egy-egy millió tonnát. Az egész háború alatt az entente, főképp Nagybritannia 10 millió brutto-register tonna kereskedelmi hajót vesztett (a központi hatalmak 3 milliót). Átmenetileg nagy gond volt ez Angliának. A csatavonal ellátása megnehezült, az élelmiszerek árai rohamosan emelkedni kezdtek. A kormány legfőbb gondja a belső élelmiszertermelés emelése volt, minek céljából törvényben kötelezték a gazdákat a bevetett terület növelésére, biztosították a megfelelő árat, a gazdákat ellátták eszközökkel, mezei munkásokat szabadságoltak, a lakosságot takarékosagra intették, a vaj- és cukorszétosztást szabályozták stb. Az élelmiszertermelés fokozására irányuló rendszabályok meglepően hatásosak voltak. A búzaterület mely 1913-ban 179 millió acre volt, 1918-ban elérte a 279 milliót; a rozsterület ugyanezen idő alatt 3*8 millióról 5-6 millióra emelkedett. Ebben sok részük volt a Fordson traktoroknak, melyek a szűkös munkaerőt pótolni tudták. Mindez nem

tudta csillapítani a lakosság idegességét és a kormány aggodalmait. *Sims* amerikai tenger-nagy utóbb a következőket jegyezte föl: «Az angol admirális oly tényekkel és számokkal ismertetett meg, melyeket a sajtóval nem közölt. Ezek arról a meglepő tényről győztek meg, hogy Németország mindent megtett a háború megnyerésére, még pedig oly ütemben, melynek 4-5 hónapon belül feltétlenül a brit birodalom összeomlásához kellett volna vezetnie».

Azonban hamarosan mutatkoztak a kiválóan szervezett védelem hatásai. Különféle búvárhajó-csapatokat eszeltek ki, a hajókat átfestéssel nehezen felismerhetővé tették, léghajók, repülőket figyelték a tengert, nem közeleg-e búvárhajó, aminek idejében való felfedezésére a mai rádió eszméjén alapuló lehallgató készülékek is nagyon beváltak; különleges búvárnaszádülő hajókat építettek, repülőgépekről mind tökéletesebbé váló bombákkal támadták azokat, a kereskedelmi hajókat együtt indították tekintélyes hadihajókíséret védelme alatt, és így tovább. *Így az elpusztított naszádók száma mindinkább nőtt, az elpusztított hajóké pedig csökkent.* 1918 júniustól kezdve már a német admirális által remélt havi 600,000 tonnát sem érthették el. Viszont az ententenak mindinkább sikerült hajótérvesztését pótolnia. Ehhez nagymértékben hozzájárult az Egyesült-Államok erőltetett hajóépítése, ahol még betonhajókkal is próbálkoztak, és ahol a hadüzenet után ezer darab 3000 tonnás hajó építésébe kezdtek, nemkülönben az, hogy svéd, norvég és holland hajókat angol fuvarozási szolgálatra kényszerítettek.

Végeredményben az entente rövid válság után sikeresen elhárította a búvárhajókkal megindított nagyszabású, merőben gazdasági természetű támadást, viszont a maga blokádját a központi hatalmakkal szemben mind jobban kiépítette. A búvárhajók kis hajótértartalmuk, aránylag csekély hatósugaruk miatt a külfölddel való kereskedelem szempontjából nem jöhettek számításba. A Deutschland és Bremen kereskedelmi búvárhajók útja Amerikába inkább hőstett, mint gyakorlati jelentőségű dolog volt.

így a központi hatalmak tisztán saját gazdasági erőforrásaikra maradtak utalva mindvégig. *A kevésnek «elég»-gé varázsolásában annyi eredeti gondolat valósult meg, oly nagyszabású szervezet létesült, annyi elismerésreméltó erőfeszítés és áldozatkészség nyilvánult meg, hogy abban is, ami ezen a téren történt, a központi hatalmak méltó ellenfelekké bizonyultak az Anglia által vezetett, túlerőben levő gazdasági támadással szemben.*

A meglévő készletek takarékos felhasználása és egyenletes elosztása, a belső erőforrások szolgáltató képességének fokozása, a hódított területeken a termelés reorganizációja, az áralakulás szabályozása: mindez óriási feladat volt különösen ott, ahol a szorosan vett katonai erőfeszítések a legnagyobb mértékben igénybe vették a nemzet teljesítőképességét. *Magyarország a legfontosabb szükséglet: élelmezés tekintetében tulajdonképpen jól állt, mert békében felesleget termelt. Mégis a háború második felében itt is nehézségek jelentkeztek, aminek oka a termelés csökkenése, az áruelrejtés és a szervezetek tökéletlen működése volt. Sokkal rosszabb volt a helyzet Németország és Ausztria, különösen az utóbbi részére, mert Németországban a takarékosági rendszabályok erélyes és részben a lakosság nagyobb megértésével is találkozható végrehajtása sokat enyhített az élelmiszerhiányon.*

Bulgária és Törökország is sok nehézséggel küzdött és náluk még kevésbé sikerült a bajokon megfelelő berendezkedéssel segíteni.

Az ellátási zavarok első tünete az *áremelkedés* volt. Ez azonban a négyesszövetség államait sem kímélte, mint azt a következő táblázat mutatja:

a nagykereskedelmi árak emelkedései; 1913. évi átlagár = 100.

	1914	1915	1916	1917	1918
Németország	106	142	153	179	217
Franciaország.....	100	143	188	273	344
Olaszország.....	95	133	200	306	409
Anglia	100	127	160	206	226
Egyesült-Államok.....	98	101	127	177	194

A kormányok az áremelkedésnek különféle rendszabályok alkalmazásával iparkodtak gátat vetni. Az első lépés volt a hatósági ármegállapítás (maximálás). Nálunk már 1914 november 28-án megjelenik a kormányrendelet a gabona- és lisztművek áráról, melyet sok más követett, a maximális árakat mind több és több cikkre terjesztvén ki, míg aztán 1917 szeptemberében létrejön az Országos Központi Árvizsgáló Bizottság avval a feladattal, hogy valamennyi cikk árát szabályozza. De már az első ármegállapító kísérletek nyomában jelentkezett a gazdasági élet ellenállása árúelrejtésben, zúgkereskedelemben, sőt oly módon is, hogy a termelők a maximált árúcikkek helyett kezdtek áttérni a nem maximált árú, tehát *több hasznot ígérő cikkek* előállítására. Ezért tovább kellett menni. Előbb (1915-ben) a felesleges gabonakészletek bejelentése és felajánlása, az élelmezés felkutatása és lefoglalása következett, ami azonban szintén nem bizonyult elegendőnek, ezért kénytelenek voltak a kormányok *az egész termést zár alá venni*. Az ellenőrzéssel és gyűjtéssel együtt járt a szétosztás és felhasználás irányítása. Ez úgy történt, hogy megállapították az egy-egy főre eső szükségletet és annak kiszolgáltatása 1915 december 27-e óta csak egy *hivatalos utalvány* ellenében történhetett (kenyér-, zsír-, hús-, burgonya-, tej-, vaj jegyek stb.). Később már fordítva, a felhasználható készletnek megfelelően állapították meg a fejadagot, mely mindig kisebb lett és Németországban napi 225 gramm kenyérről leszállt 135 grammra. A gyűjtés és szétosztás lebonyolítása az úgynevezett *központok* feladata volt.

Nálunk az első ilyen volt a Fémközpont, majd következtek a Haditermény rt, az Állati szőrök Központja, a Bőrközpont, Faközpont, Gyapjúközpont, Gyantaközpont, Szénközpont s a többi, úgy hogy számuk végre 72-re emelkedett. Az élelmiszerekkel való gazdálkodás és az ehhez kapcsolódó hatósági ellátás irányítására külön kormány-szerv létesült Közélelmezési Hivatal, később Minisztérium néven.

A hiányt azonban az organizáció sem tudta pótolni, elsősorban az óriási szervezet bürokratikus nehézségei miatt. Az inség legjobban Ausztriát sújtotta, mely, még inkább mint Németország, élelmiszerbehozatalra szorult; különösen az alpesi tartományok voltak rosszul ellátva; ezzel szemben a cseh medence aránylag jobban élt saját nagyobb

terméséből, ami a nemzetiségi torzskodást nagyban fokozta. Bécs szenvedései eléggé ismertek. De Németországra is igen keserves volt az 1916/17. évi tél a rossz termés miatt, amiért az élelmezésnek igen előkelő cikkévé lépett elő a répa («Kohlrübenwinter»). Általában a városi lakosság többet szenvedett, mint a falusi, ami természetes. A szűkös adagok pótlására kapott előbbinek körében mindinkább lábra a *batyuzás*, amit később szintén megakadályozni törekedett a hatóság, evvel csak fokozva a lakosság elkeseredését.

Azonban a gyűjtés és szétosztás megszervezése az ipari cikkekre is kiterjedt és különös figyelmet fordítottak a hadianyagok megszerzésére. Ez Németországban a «Kriegsrohst offabteilung im Peussischen Kriegsministerium», továbbá a «Kriegsmetall A.-G.», «Kriegschemikalien A.-G.», a «Kriegswollbedarf A.-G.» és a «Kriegsleder A.-G.» foglalkoztak. Nálunk is hasonló központok voltak. A munkaerő gazdaságos szervezésére és a munkásellátásra Németországban ugyancsak létesült egy «Kriegsamt».

A szükség nemcsak anyagokban, hanem munkaerőben is jelentkezett. Hiszen a nemzetnek legmunkabíróbb részét kivonták a termelő munkából. Amily mértékben terjedt ki a katonáskodási kötelesség több és több korosztályra, abban az arányban vált szükségessé a nélkülözhetetlenek felmentése a katonai szolgálat alól. Ennek keresztülvitele egyrészt a katonai és polgári vezetőség közt okozott súrlódásokat, másrészt a lakosságban is sok elégedetlenség forrásává vált. A sok száz- és százezernyi *hadifogolynak* munkábaállítása igen kevés haszonnal járt, mert hiszen a legfontosabb üzemekbe, a hadiüzemekbe lehetetlen volt őket bevonni, de különben is csekély értékű munkát jelentettek. A polgári munkakötelezettség törvényes kimondása a be nem vonult lakosságra nézve szintén nem járt a remélt eredménnyel.

Ily körülmények között a termelés fokozásának már akkor kiadott jelszava alig volt megvalósítható. Eddig más célokra használt területeknek (parkoknak, utcaszegélyeknek stb.) művelés alá vonása alig jelentett valamit. Pontosabb volt a megszállt területek termelésének újjászervezése. Romániából az 1916. és 1917. évek folyamán összesen 1.577,744 tonna kenyérmag, takarmány és olajos mag került a központi Hatalmak országaiba; *ami azt jelenti, hogy ezek lakosságának körülbelül két havi fejadagja fedezve volt. E mellett a megszálló hadsereg is ellátta magát.* Hasonló jelentőségű volt a román petróleum-források üzembehelyezése. Ezeket 1916 novemberében angol vezetés alatt álló román bizottságok tervszerűen szétművelték, a felépítményeket felgyűjtötták, a szondákat eldugasztolták, a géprészeket szétrombálták vagy elásták. Mindezt angol mérnökök oly brutális módon végezték, hogy maguk a románok is sokszor tiltakoztak ellene. Bámulatos szervező munkával sikerült a megszálló hadseregnek nemcsak a meglévő berendezéseket újra üzembe helyezni, hanem újabb kutakat is nyitni. Így a napi termelés 1918 áprilisában elérte a 358 vagon, vagyis a békebeli román petróleumtermelés 73%-át, ami rendkívüli teljesítmény. Hasonló gazdasági kultúrmunkát fejtett ki a hadvezetőség a meghódított Szerbiában.

Nagyjelentőségű volt a meglévő készletekkel való takarékoskodás. Természetes,

hogy mindjárt a háború megindulásakor kiviteli tilalom lépett életbe a legtöbb cikke. Céltudatos munka indult meg nélkülözhető szükségletek visszaszorítására. Korlátozták a szeszgyártást, sörgyártást, hogy így több gabona, burgonya, komló, árpa maradjon egyéb célokra; kenyérmagvaknak takarmányozásra való felhasználása tiltva volt és korlátozták például a zsírnak a szappangyártásban vagy keményítőnek a textiliparban való használatát. Egyes cikkeket póttanyagokkal helyettesítettek: papír- és faszövet helyettesítik a gyapjút és jutát, vászon a bőrt, szacharin a cukrot, burgonya a kenyérmagvakat, acél a rezet stb. Sok anyag került ki az ócska anyagok összegyűjtéséből: régi gyapjúhulladékból új szövet készült, a konyhahulladékokból takarmány; a legfőbb a fémhulladékok újra feldolgozása volt. Ezek a törekvések új és nehéz feladatok elé állították a technikai, vegytani stb. tudományokat, melyek nem egy szép és békeviszonyok közt is igen értékes felfedezést köszönhetnek a kényszerhelyzetnek. A hadviselés szükségleteinek fedezésére igénybe kellett venni a polgári élet sok cikkét: a harangokat, a rézmozsarakat, rézkilincseket, rézfüggöny tartókat, kerékpárgummikat stb. Ily módon sok minden hiányt lehetett enyhíteni, de a gazdasági elzártság következményei mégis egyre jobban ránehezedtek a lakosságra. Hibás intézkedések is fordultak elő: Németországban 1915-ben elrendelték a féligkész sertések leöletését, hogy a takarmányt ne fogyasszák; a következmény későbbi hússzükség volt.

Általában a takarékoskodás igen sok kellemetlenséggel járt alakosságra. Különösen a szétesztő helyeken való ácsorgás adott sok kifakadásra okot, nemkülönben az igazságtalanságok és visszaélések, melyeket ily hirtelen teremtett óriási szervezetnél lehetetlen volt teljesen kiirtani. Mind több és több ember ismerte fel, hogy a zavaros viszonyok kiválóan alkalmasak könnyű, ha a gazdasági erkölcs szempontjából nem is kifogástalan keresetre. A hadsereg szükségletei a hadiszállítók csalásait, az árak folytonos emelkedése az árürelrejtést és lánckereskedést, a forgalmi megkötöttségek a csempésztést szülték meg. Hiába voltak a gátló (igazolványkényszer az élelmiszerszállításnál) és megtorló (szigorú büntetések) rendszabályok. A visszaélések mindjobban elharapóztak, nagy keresetekre és vagyonszerzésre nyújtva alkalmat egyeseknek. *Ezzel szemben az inség és nyomor minden erőfeszítés ellenére egyre nőtt a tömegeknél és bekövetkezett az az időpont is, hogy a katonák is nélkülözni voltak kénytelenek a legszükségesebbeket.*

Ebből a katonai és polgári millióknál egyaránt oly hangulat támadt, mely minden másnál jobban előkészítette az összeomlást. A gazdasági arcvonal már régen ingadozott, mikor a katonai még szilárdan állott; a nélkülözés és elkeseredés jobban mérgezett, mint a gázgránátok. Mindezekről az entente is tudomást szerzett, ami csak fokozta a végső győzelembe vetett hitét és a már ott sem minden ingadozás nélküli kitaratást.

A gazdasági háborúban való alulmaradásunk legpusztítóbb következménye nem a nélkülözésben elhaltak nagy száma, a betegségek pusztítása, a születések elmaradása és a csecsemőpusztulás volt, *hanem hogy kiveszett a győzelem reménye és akarása! Gyötrő fáradtság és halálos közöny kezdett úrrá lenni a lelkeken, melyek már azt sem igen vették*

OSZTRÁK-MAGYAR KONYHAKOCSI K

OSZTRÁK-MAGYAR TÁBORI KENYÉRSÜTŐDE.

SEBESÜLTIVŐNK A KARSZTON KUTYÁVAL KUTAT A SEBESÜLTEK UTÁN.

SEBESÜLTEK SZÁLLÍTÁSA A KARSZTON.

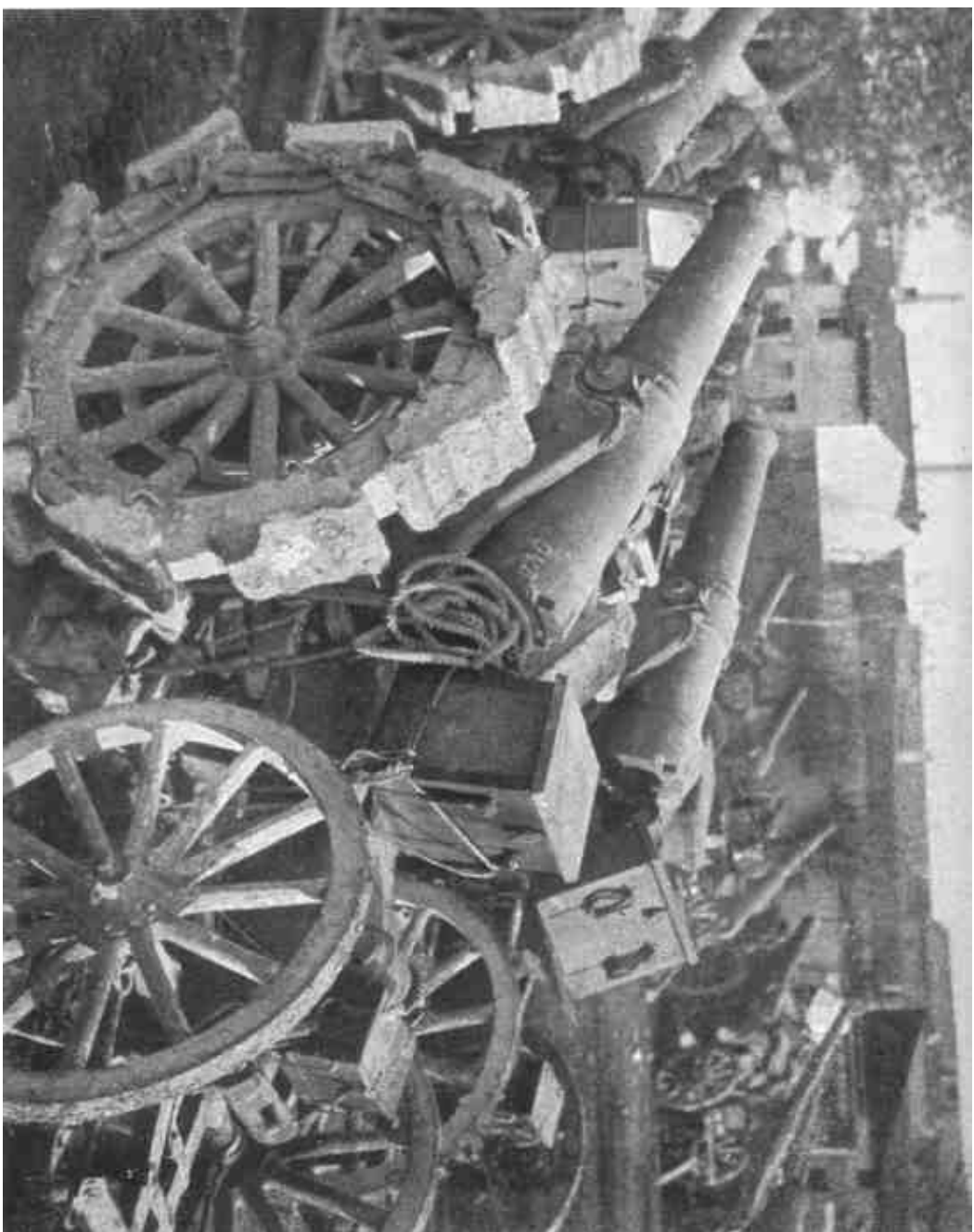

OSZTRÁK-MAGYAR TÁBORI FOGÁSZAT.

MESTEREMBEREINK A HARCIVONAL MÖGÖTT AZ OROSZ HARC TÉREN

AZ OSZTRÁK-MAGYAR CSAPATOK ÁLTAL A TAGLIAMENTO POLYÓNÁI ZSÁKMÁNYVOLT OLASZ KÖZÉK.

észre, hogy az ellenség belső szövetségesei, a felforgató törekvések mind merészebbek lesznek, így jutottunk Trianonhoz.

Amint a háborúnak, úgy a békekötéseknek is eddig példátlanul kegyetlen gazdasági jelleget adott az entente. *Amint nem vette figyelembe a jog és igazság követelményeit, úgy próbálta saját gazdasági mohóságát is határtalanul kielégíteni a gazdasági élet alapösszefüggéseinek és a gazdaságföldrajzi viszonyoknak megvetésével.* Nemcsak elégtételt a múltért, de reményt a jövőre is meríthetünk abból a tényből, hogy esztelen békepolitikája, mint éppen napjainkban válik mind nyilvánvalóbbá, kezdi magát megbosszulni a saját gazdasági életén. Ahogy gazdasági téren veszítettük el a háborút, úgy a gazdasági élet érvényesülni törekvő összefüggései fogják legjobban előmozdítani azt is, hogy helyzetünk javuljon és erőnk gyarapodása elvezessen a biztos feltámadáshoz.